

Działalność naukowa

Działalność naukowa pracowników Ogródu obejmuje różne kierunki botaniki, tj. szeroko pojętą geobotanikę, cytotaksonomię roślin, historię botaniki. W planach perspektywicznych przewiduje się ukierunkowanie działalności badawczej nad biologią i autekologią oraz cytotaksonomicznym zróżnicowaniem jednostek taksonomicznych reprezentowanych w istniejących kolekcjach oraz gatunków i rodzajów zagrożonych wyginięciem w związku z antropogenicznymi przemianami środowiska.

Od szeregu lat gromadzone są obserwacje fenologiczne oraz dane o aklimatyzacji i sposobach uprawy wprowadzonych gatunków obcego pochodzenia.

Z kolekcji Ogródu korzystają stale i od dawna botanicy różnych specjalności (badania z zakresu fizjologii roślin, cytotaksonomii i genetyki, ekologii roślin, ogrodnictwa, farmacji, mikologii, algologii itp.).

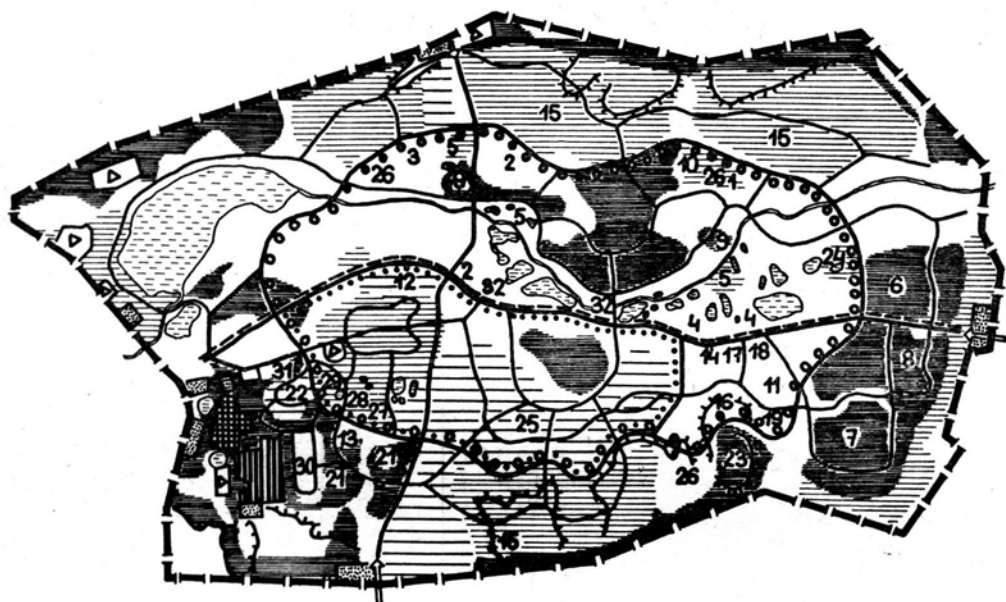
Doc. dr hab. KAZIMIERZ SZCZEPANEK
Ogród Botaniczny Uniwersytetu Jagiellońskiego,
ul. Kopernika 27, 31-501 Kraków

ALEKSANDER ŁUKASIEWICZ
Ogród Botaniczny UAM

KONKURS NA NOWOCZESNY OGRÓD BOTANICZNY W PAWŁOWICACH KOŁO POZNANIA

W ramach projektowanej sieci ogrodów botanicznych w Polsce przewiduje się również budowę dużego, nowoczesnego ogrodu botanicznego w Poznaniu, dla potrzeb środkowo-zachodniej części kraju.

Sugestia budowy nowoczesnego ogrodu botanicznego w Poznaniu, wysunięta w roku 1974 przez dr Stanisława Cozasia, ówczesnego prezydenta m. Poznania, była konsekwentnie rozwijana przez Wydział Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska (obecnie Wojewódzki Zarząd Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich) i kierownictwo Ogródu Botanicznego UAM. Wyrazem tego było wyszukanie przez autora w roku 1974 odpowiedniego terenu dla przyszłego ogrodu botanicznego w Pawłowicach koło Poznania, włączenie tego założenia do perspektywicznych planów miasta

L E G E N D A

▬▬▬ Granica ogrodu	ZIELEŃ DRZEWIASTA	△ Obiekty gastronomiczne i urządzenia rekreacyjno-sportowe
→ Wejścia do ogrodu	■ o strukturze zwartej	○ Parkingi
CIĄGI PIESZE:	▨ o strukturze średniej	▩ Obiekty dydaktyczne i administracyjne
— główne	▧ o strukturze luźnej	▨ Zaplecze techniczno-gospodarcze i szkoły terenów zieleni
— drugorzędne	▨ Wody i szuwały	⚡ Krawędzie widokowe
TRASY ZWIEDZANIA.		
○ ○ ○ duża		
••••• mała		
--- przelotowa		

1. Plan ogrodu botanicznego w Pawłowicach według projektu opracowanego przez zespół autorski z Krakowa (Leopold Kmita, TUP, Zygmunt Ziobrowski TUP, SARP i inni), który uzyskał pierwszą nagrodę w konkursie. Program zagospodarowania botanicznego: 1. zbiorowisko roślinności murawowej, 2. łąki dwukośne i ziołorośla, 3. rośliny torfowiskowe, 4. ciepłolubne zbiorowiska okrajkowe, 5. lasy i zarośla wierzbowe, 6. wielogatunkowe lasy liściaste, 7. acidofilne bory sosnowe, 8. acidofilne lasy mieszane, 9. lasy łęgowe, 10. lasy bukowe, 11. rośliny stepowe, 12. rośliny wrzosowiskowe, 13. rośliny torfowisk wysokich, 14. słono-rośla, 15. kolekcja drzew i krzewów, Dział Ekologiczny — 16. alpinarium, 17. rośliny wydumowe, 18. rośliny wrzosowiskowe, 19. rośliny stepowe, Dział Botaniczno-Geograficzny — 20. lasy liściaste, 21. roślinność lasostepu i stepu, 22. roślinność borealnych lasów iglastych, 23. roślinność tundrowa, 24. dział roślin ozdobnych, 25. dział roślin chronionych, 26. dział systematyczny, 27. dział zmienności roślin, 28. dział biologiczny, 29. dział roślin użytkowych, 30. dział roślin stref ciepłych i gorących, 31. ziołorośla.

i województwa oraz decyzja dyrektora wojewódzkiego Zarządu Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich doc. arch. Jerzego Buszkiewicza, rozpisania konkursu na projekt przyszłego Ogrodu.

Wybrany teren w Pawłowicach pod Poznaniem odznacza się następującymi zaletami:

— bogata fizjografia terenu (rzeka Samica, szeroka dolina z naturalnymi łąkami, jeziora, oczka wodne, łagodne zbocza o różnej wystawie dochodzące do około 25 m wysokości względnej, boczne ciekły wodne, falistość terenu i zróżnicowane warunki glebowe),

— korzystne położenie w stosunku do miasta (około 15 km odległości od centrum dobre połączenie komunikacyjne, kolejowe i autobusowe, położenie od zachodniej strony miasta),

— sporadyczna i, w stosunku do wielkości terenu, niewielka zabudowa (szczególnie w odniesieniu do rolniczo podupadłej, małej wsi Pawłowice),

— niewielka wartość terenu dla produkcji rolniczej (przewaga gleb IV i V klasy, w tym kwaśne łąki i gleby piaszczyste),

— brak kolizji z perspektywicznym planem rozwoju m. Poznania,

— położenie w obrębie zachodniego klina zieleni w rejonie Jeziora Kierskiego (istniejących i przyszłych terenów rekreacyjnych),

— naturalne granice, którymi są wzniesienia i szlaki komunikacyjne.

Rozpisanie konkursu przez Oddział Poznański Polskiego Towarzystwa Urbanistów Polskich, poprzedziło szczegółowe opracowanie materiałów, na które składały się:

1) Program budowy nowoczesnego ogrodu botanicznego w Pawłowicach koło Poznania (A. Łukasiewicz), 2) Charakterystyka środowiska przyrodniczego, jego walory i zasoby oraz zagrożenia (A. Rybczyński), 3) Środowisko wodne i stan biologiczny wód (M. Żurawski i I. Dąbska) 4) Charakterystyka ogólna układu zbiorowisk roślinnych (W. Staniewska-Zątek). 5) Program i warunki konkursu (S. Tatarkiewicz i F. Zieliński).

W dniu 31 maja 1977 roku został rozpisany konkurs otwarty, powszechny TUP Nr 55, w wyniku którego do dnia 2 listopada 1977 roku jedenaście zespołów przesłało swoje prace. Na opracowania te składały się:

— Opracowanie projektu przyszłego ogrodu botanicznego w skali 1 : 5000

— Opracowanie wybranego fragmentu w skali 1 : 2000

— Sugestie zagospodarowania całej doliny Samicy (od Jeziora Kierskiego na południu, do rzeki Warty na północy) w skali 1 : 25000

— Część opisowa

Nadesłane prace zostały wystawione od dnia 11 XI 1977 roku celem umożliwienia zapoznania się z nimi ekspertom i sędziom.

W wyniku pięciodniowych, całodziennych obrad sądu konkursowego, w dniu 22 XI 1977 roku jednogłośnie uchwalono przyznanie następujących nagród i wyróżnień.

I nagrodę w wysokości 150 000 zł przyznano zespołowi autorskiemu z Krakowa w składzie: Leopold Kmita TUP, Zygmunt Ziobrowski TUP, SARP i inni, za generalną koncepcję zagospodarowania przestrzennego całości obszaru objętego konkursem, przekonywająco rozwiniętą w projekcie ogrodu (praca nr 5).

Dwie równorzędne nagrody drugie w wysokości 100 000 zł przyznano zespołowi autorskiemu z Krakowa w składzie: Władysław Bryzek TUP, SARP, Bogu-

sław Górski SITO i inni, za wyróżniające się ujęcie metodyczne studiów i wniosków oraz wartości kompozycyjne przestrzennego układu ogrodu (praca nr 2), oraz zespołowi autorskiemu z Poznania w składzie: Andrzej Nowak SARP, Zygmunt Awzan SARP i inni, za wszechstronne ujęcie analityczne i planistyczne obszaru w skali 1 : 25 000, umiejętne sformułowanie przekazów z tego opracowania do rozwiązań szczegółowych oraz trafne rozwiązanie programu botanicznego, ze szczególnym uwzględnieniem stosunków wodnych (praca nr 4). Wyróżnienie pierwszego stopnia w wysokości 50 000 zł przyznano zespołowi autorskiemu z Lublina w składzie: Elżbieta Mącik SARP, Waław Kondzioła SARP i inni, za właściwą kompozycję całości ogrodu botanicznego, z dostosowaniem do uwarunkowań przyrodniczych oraz konsekwentnie rozwiniętą kompozycję rozwiązania w skali 1 : 2 000 (praca nr 3). Dwa równorzędne wyróżnienia drugiego stopnia w wysokości 25 000 zł przyznano zespołowi autorskiemu z Łodzi w składzie Kazimierz Chrabelski SARP, TUP, Mirosław Wiśniewski SARP, TUP i inni, za interesujące kształtowanie zieleni z dostosowaniem do rzeźby terenu, szczególnie w zakresie powiązań z krajobrazem obszarów położonych we wschodnim rejonie ogrodu (praca nr 7), oraz zespołowi autorskiemu z Krakowa w składzie: Elżbieta Mącik SARP, TUP, Magdalena Isaa k-Golonka i inni, za interesujący układ wnętrza zieleni z otwarciem na dolinę Samicy, uwidoczony na szkicu ilustracyjnym, strukturę i zasady kompozycji przestrzennej (praca nr 11).

Sąd Konkursowy stwierdził, że istniała uzasadniona potrzeba przeprowadzenia konkursu o charakterze studialnym dla określenia zasad racjonalnego zagospodarowania terenu ogrodu botanicznego w Poznaniu. Prace konkursowe potwierdziły słuszność przyjętych założeń programowych i przestrzennych dla nowoczesnego ogrodu botanicznego w Polsce środkowo-zachodniej.

Na szczególną uwagę zasługiwały cenne materiały wyjściowe, wyróżniające się starannie przemyślanym układem i zakresem treści oraz szatą graficzną.

Wyniki konkursu potwierdziły trafność lokalizacji ogrodu botanicznego w północno-zachodnim paśmie zieleni doliny Samicy, stanowiącym integralną część systemu obszarów chronionych m. Poznania. Istnieje jednak konieczność zagospodarowania całego układu przestrzennego rzeki Samicy. Niestety, w większości prac konkursowych, dotyczących studium zagospodarowania przestrzennego doliny Samicy zabrakło wyczerpujących odpowiedzi w tym zakresie, co mogło być spowodowane skalą opracowań (1 : 25 000).

Konkurs wykazał możliwość prawidłowego zagospodarowania programu ogrodu botanicznego na powierzchni około 600 ha. Wynikająca z tego stwierdzenia możliwość ograniczenia postulowanego w warunkach konkursu obszaru o powierzchni około 950 ha jest uwarunkowana racjonalnym rozmieszczeniem tego programu z pierwszoplanowym uwzględnieniem walorów i zasobów środowiska przyrodniczego. Warunki takie istnieją przede wszystkim na terenach po wschodniej stronie rzeki Samicy, których atrakcyjność potęguje sąsiedztwo wzgórz czołowo-morenowych Moraska. Natomiast zachodnia granica ogrodu botanicznego winna objąć dno doliny rzeki Samicy, pod warunkiem, właściwego pod względem przyrodni-

czym zagospodarowania terenów ewentualnie wyłączonych ze ścisłego obszaru ogrodu, po zachodniej stronie doliny Samicy.

Analiza prac konkursowych wskazała na konieczność ujęcia w dalszych pracach następujących cech struktury zagospodarowania przestrzennego:

- lokalizacja zbiorowisk drzewiastych (arboretum) na wysoczyźnie z uwzględnieniem lokalnych różnicowań jej ukształtowania
- objęcie ochroną o charakterze rezerwatowym obszaru dna doliny z zachowaniem istniejących zbiorowisk roślinnych i stosunków wodnych oraz uwzględnieniem niezbędnych przekształceń, dostosowanych do potencjalnych warunków ekologicznych.

W wyniku konkursu można przyjąć za wskazane umieszczenie obiektów naukowych, gospodarczo-produkcyjnych oraz oświatowych (szkoły) w układzie względnie skoncentrowanym, w południowo-wschodniej części projektowanego ogrodu botanicznego, przy zachowaniu odpowiedniej izolacji oraz zróżnicowanych warunków dostępności do ogrodu.

W dniu 27 listopada 1977 roku odbyła się publiczna dyskusja na temat koncepcji zagospodarowania nowoczesnego ogrodu botanicznego w Pawłowicach k. Poznania. W zebraniu tym wzięli udział poza uczestnikami konkursu i składem sędziowskim licznie reprezentowani przedstawiciele społeczeństwa m. Poznania i okolic przyszłego ogrodu botanicznego. W czasie dyskusji podkreślono potrzebę wychodzenia z lokalizacją takich obiektów poza obszar miejski, powiązanie ich z otwartą przestrzenią i terenami rekreacyjnymi. Realizacja przyszłego ogrodu to dzieło dla więcej niż jednego pokolenia. Pierwszy etap udostępnienia terenu przyszłego ogrodu społeczeństwu może nastąpić najwcześniej za 5 lat.

Bogaty materiał, którego dostarczył konkurs udowodnił, że wybór miejsca na założenie tak dużego ogrodu botanicznego, który jest z pewnością ewenementem w skali polskiej, a i nie często spotykanym obiektem na świecie, było decyzją słuszną. W wyniku konkursu uzyskano całościowy obraz koncepcji generalnej na powierzchni 600 ha, razem z układami sąsiadującymi.

Przy ocenie projektów oparto się zarówno na ekspertyzach i opiniach przyrodników, jak na walorach generalnych koncepcji i szczegółowych kompozycji. Mimo, że żadna z prac nie dostarczyła całościowej, słusznej koncepcji, projekt wyróżniony I nagrodą najtrafniej przedstawił przestrzenne zagospodarowanie tego obszaru. Tym samym może on stanowić podstawę do kolejnych szczegółowych opracowań z uwzględnieniem pomysłów i wniosków, stanowiących plan konkursu oraz ustaleniem właściwych etapów realizacji.

W okresie od 23 listopada do 3 grudnia 1977 roku, wszystkie nadesłane prace zostały udostępnione publiczności w formie wystawy.

Omówienie materiałów konkursu było również tematem posiedzenia Poznańskiego Towarzystwa Botanicznego w dniu 30 listopada 1977 roku (referowane przez A. Łukasiewicza).

Poza Poznaniem, zorganizowano wystawy nadesłanych prac w Krakowie i w innych zainteresowanych ośrodkach.

Zreferowane tu pierwsze etapy powstawania nowoczesnego ogrodu botanicznego

nego w Pawłowicach k. Poznania dowodzi, że budowa tego założenia, stanowiącego ważne ogniwo przyszłej sieci ogrodów botanicznych w Polsce, jest realna w niedalekiej przyszłości.

Prof. dr hab. ALEKSANDER ŁUKASIEWICZ

Ogród Botaniczny Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, ul. Dąbrowskiego 165,
60-594 Poznań

JANINA POSZWIŃSKA
Poznań

WSPÓŁPRACA OGRODU BOTANICZNEGO Z MUZEUM HISTORYCZNYM W FINLANDII

W mieście Turku, porcie położonym u wejścia do zatoki Fińskiej, dawnej stolicy Finlandii (Helsinki są stolicą dopiero od roku 1812) są dwa Uniwersytety: Fiński i Szwedzki. Do Uniwersytetu Fińskiego należy Ogród Botaniczny. Jest on niewielki, liczący 7 ha, niemniej ściąga rzesze zwiedzających, zwłaszcza w czasie największego rozkwitu roślin w czerwcu, kiedy jest tam najdłuższy dzień — okres białych nocy. Leży on na 60° szerokości geograficznej i 22° długości geograficznej, wzniesiony jest na 3—12 m nad poziomem morza, gdzie średnia roczna temperatura wynosi 4,6°C, a średnia opadów 546 mm. W czerwcu 1976 średnia temperatura wynosiła 13,2°C.

Ogród Botaniczny znajduje się w oddali od miasta (30 min. jazdy autobusem na wyspie Ruissalo, do której prowadzi długi most przez morze. Na tej wyspie jest największy rezerwat dębowy (*Quercus robur*) w Finlandii.

Chociaż Finlandia leży na skrajnej północy kontynentu europejskiego, roślinność jednak jest dość obfita. Niedostateczna ilość ciepła jest wynagradzana znaczną wilgotnością gleby oraz dużym nasłonecznieniem zwłaszcza latem, gdzie słońce prawie nie zachodzi przez 73 doby.

Do najpospolitszych przedstawicieli flory fińskiej należą: *Pinus silvestris*, *Picea excelsa*, *Populus tremula*, *Alnus glutinosa*, *Fraxinus excelsior*, *Quercus robur* i przede wszystkim brzoza (*Betula pubescens*), zwyczajowo związana z tradycyjną fińską sauną. Jako podszycie brzoz i sosen występuje *Corylus avellana* oraz *Juniperus communis*. Są też tam krzewinki, jak *Calluna vulgaris*, *Vaccinium vitis-idaea*, *Vaccinium myrtillus*. Na torfowiskach występuje *Oxycoccus quadripetalus*, *Rubus arcticus* i moroszka zwana „suomuurain” (*Rubus chamaemorus*), z której jagód wyrabia się likier fiński. Do rzadkości należą relikty polodowcowy z północy, *Betula nana*,